

und die Gastwirtschaft entwickelt. Der materielle Wohlstand Bataks hat viele Siedler aus nahen und fernem Orten angezogen. Ausserdem hat Batak als Dorf mit einer rein bulgarischen kampfbereiten Bevölkerung viele Siedler angezogen, die anderswo das türkische Joch nicht ertragen konnten. Solche bulgarische Ansiedler sind jedoch nicht ertragen konnten. Solche bulgarische Ansiedler sind jedoch nicht ertragen konnten. Solche bulgarische Ansiedler sind jedoch nicht ertragen konnten.

Село Луково-Софийско

Поселищно-географски развой на едно село отъ Искърския проломъ

Отъ Д-ръ Л. Диневъ

Поселищно-географскитѣ изучавания и по-конкретно изучаванията върху поселищния развой на нашитѣ селища сж още въ своето начало. Това е заключението, което може да се извади, когато се проследи антропогеографската ни литература. Самиятѣ фактъ, че и до сега нѣма едно изчерпателно съчинение, което да хвърля една по-обилна свѣтлина върху общата поселищна картина на нашитѣ селища, показва много ясно, каква огромна работа предстои още въ това направление. Наистина известни сж главнитѣ видове на селищата ни по отношение тѣхния тип¹⁾, имаме така сжщо и нѣколко примѣри отъ наши селища въ които е взето подъ внимание тѣхното създаване и последователнитѣ етапи въ развитието имъ, имаме и нѣкои антропогеографски изучавания на отдѣлни селища и покрайнини но все пакъ изглежда, че това е недостатъчно за едни по-общи и цѣлостни заключения. Точно това налага поселищно-географскитѣ изучавания да бждатъ поставени върху една по-широка основа, самитѣ изучавания да се ускорятъ и се създаде една по-голѣма система въ събиранитѣ материали. Това ще спомогне отъ една страна да се набележатъ отдѣлнитѣ поселищни разновидности, отъ друга страна ще могатъ да се начертаятъ голѣмъ брой карти, които да илюстриратъ нагледно различнитѣ моменти отъ поселищната картина на българскитѣ земи. Разрешимъ ли така въпроса, предъ насъ ще се откриятъ веднага редица възможности за една по-правилна преценка и по-задълбочено изследване и на други антропогеографски явления, които иматъ не само чисто научно, но и практическо и обществено значение.

* * *

Въ съгласие съ по-горе изказанитѣ мисли азъ пристѣпвамъ къмъ разглеждането на поселищно-географския развой на

¹⁾ D. Jaranoff. Die Siedlungstypen in der östlichen und zentralen Balkanhalbinsel. Zeitschr. d. Gesellschaft f. Erdkunde zu Berlin, 1934, N5/6, стр. 183—191. Ив. Батаклиевъ. История на заселването и форми на селищата. Грудове на Статистическия институтъ за стоп. проучвания при Соф. държ. университетъ, 2-3-1936. Гунчо Ст. Гунчевъ. Българскитѣ селища. Сборникъ Гунчо Гунчевъ. София, 1941, стр. 263—273.

²⁾ Изучаванията съмъ правилъ презъ време на моитѣ пътувания изъ Искърския проломъ презъ лѣтото на 1940 г.

едно село разположено въ Искърския проломъ. То представлява единъ типиченъ примѣръ, при който може да се проследи преминаването на едно купно планинско село въ пръснато колибарско селище. Сжщиятъ пжть на развитие сж преминали и почти всички днесъ пръснати селища въ обсега на Искърския проломъ така че село Луково ни дава една добра представа за начина по който се е извършилъ поселищно-географския развой на този край.

Физиогеографски предпоставки. Село Луково е разположено въ началото на Искърския проломъ на едно протежение отъ около 10 клм. по дѣснитѣ планински спускове къмъ р. Искъръ и по младитѣ долини връзвания на трита потока, които се вливатъ въ него: Ромча, Луковски потокъ (долъ), Злио долъ и пр. Запазенитѣ била съ н. в. 1000—1100 м. останки отъ плиоценската денудационна повърхнина, до които достига на изтокъ селското землище, отстоятъ отъ Искъра на расстояние отъ 2—4 клм. и иматъ отн. височина отъ 400—600 м. Това обстоятелство, гдето на такова малко расстояние се е създавала такава голѣма относителна разлика, е довело до едно интензивно нарѣзване и застрѣмяване на терена. Затова е способствувала и Батулийската рѣка, която събирайки водитѣ си отъ цѣлата област на Мургашката планина на изтокъ отъ тукъ се влива въ Искъра срѣщу гара Реброво.

Геоложки теренътъ е съставенъ отъ палеозойски шисти извънредно много натрошени и интензивно нагънати, образувачи ядката на Свогенската антиклинала.

Силно застрѣмениятъ теренъ и особено надробеностята на материала създаватъ отлични условия за бързо образуване на пороища и сипеи навсѣкжде тамъ кждето по една или друга причина е настъпило обезлесяване. Поради голѣмитѣ стрѣмнини и особения геоложки строежъ рѣчнитѣ тераси сж зле запазени. Други единични заравняване и необширни заплатявания могат да се срѣцнатъ по цѣлото селско землище на много мѣста и на различна височина. Последнитѣ иматъ важно антропогенно значение, защото точно тамъ се намира стопански използуемата земя; сжщото значение иматъ и нѣкои отъ билата.

Почвитѣ споредъ Н. Пушкаровъ¹⁾, сж скелетни пѣсчливоглинести. И затова мѣстното население е принудено постоянно да ги тори, като ги оставя незасѣти подъ егрекъ всѣка трета година.

Интересно е да се отбележи факта, че всички почти обърнати къмъ северъ склонове сж заети отъ джбови и отчасти буюкови гори, а по припечнитѣ, обърнати на югъ склонове сж разположени колибитѣ (вж. обр. 6); тамъ сж и тѣхнитѣ ниви.

Село Луково преди Освобождението. Въ единъ турски кадийски дефтеръ отъ 1683/1684 год. покрай другитѣ

¹⁾ Н. Пушкаровъ — почвена карта.

изброени села отъ Софийско се споменува и с. Луково¹⁾. Самиятъ фактъ, че селото е споменато презъ тази година ни дава основание да твърдимъ, че то е съществувало вече на това си мѣсто още преди това. Кога е възникнало селото за сега съположителностъ нищо не може да се каже. Може само да се предполага, че то, както и нѣкои други села въ Искърския проломъ, трѣбва да сж били основани вече преди идването на турцитѣ, твърде вѣроятно презъ Второто българско царство. Петъръ Миятевъ правилно забелязва, че селищнитѣ имена, които се срѣщатъ въ поменатия кадийски дефтеръ иматъ български произходъ, което значи, че тия села сж съществували още преди покоряването на България отъ турцитѣ²⁾.

До края на 18 вѣкъ, селото е било разположено непосредствено до вливането на Луковския долъ въ р. Искъръ, гдето днесъ е построено новото училище. Въ края на 18 и началото на 19 вѣкъ, по време на размирната Кърджалийска епоха, селото е било премѣстено на около 1 км. навжтре по дола, за да се запази отъ набѣгитѣ на кърджалии и даалии. Премѣстването е станало по времето когато е билъ малкъ дѣдо Сѳолкъ, дѣдо на и днесъ още живия дѣдо Кръстанъ Величковъ на 83 г. отъ мѣстността Сугупъ (Купено) т. е. преди около 140—150 г.

До преди Освобождението на България село Луково е продължавало да се развива на същото мѣсто като едно купно село. Въ паметъта на старитѣ му жители е оцѣляла следната картина, за изгледа на селото близко около Освобождението. То е било събрано на купъ въ дѣното на Луковския долъ, отъ дветѣ му страни, по-горе малко отъ запазенитѣ и до днесъ селски гробища. Броило е около 30 кжци (домакинства). Жилищнитѣ постройки сж били малки, състояли се само отъ едно помѣщение (каща)³⁾ и сж били покрити съ слама.

За поселищно-географския развой на селото голѣмо значение иматъ създалитѣ се съ течение на времето кошари, които още преди Освобождението трѣбва да се разглеждатъ като нераздѣлна частъ отъ него.

Луковци сж се занимавали нѣкога главно съ скотовѣдство. Първоначално, за тая своя стопанска дейностъ, пастиритѣ сж изкарвали сутринъ добитъка си въ близката околностъ на селото, а вечеръ сж го закарвали отново тамъ. По-късно, когато населението се увеличило, а заедно съ него и отглежданитѣ добитъкъ, намирането на паша започнало да става потрудно. Това е принуждавало пастиритѣ да търсятъ нови удобни мѣста за паша, които често пжти сж били доста отдалечени

¹⁾ Вж. П. Миятевъ. Селищнитѣ имена отъ Софийско презъ турско време. Изъ турскитѣ архиви. Архивъ за Пос. Проучв. год. II кн. 1—1939/40, стр. 110—112.

²⁾ Пакъ тамъ, стр. 112.

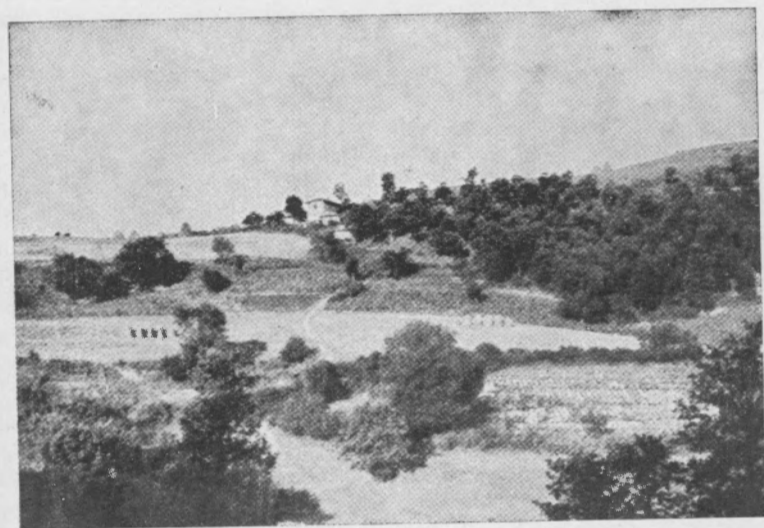
³⁾ Въ село Осеновлакъ Софийско е имало преди Освобождението подобни жилищни постройки.

Снимка : Д-ръ Л. Диневъ

Обр. 1. Село Луково — мѣстность Ромча — колиби Будинъ, стара кѣща
построена около Освобождението.

Dorf Lukowo — Gegend Romča—Weiler Budin. Altes Wohnhaus gebaut vor
65 Jahren)

Снимка : Д-ръ Л. Диневъ

Обр. 2. Село Луково — мѣстность Ромча—колиби Чуклата—отъ изтокъ
(Dorf Lukowo — Gegend Romča—Weiler Čuklata).

Изв. Бълг. геогр. Д-во, VIII, 1940.

Снимка: Д-ръ Л. Диневъ

Обр. 3. Село Луково — мѣстность Гола глава — колиби Турската могила —
погледъ отъ изтокъ.
(Dorf Lukowo — Gegend Gola glawa — Weiler Turskata mogila)

Снимка: Д-ръ Л. Диневъ

Обр. 4. Село Луково — мѣстность Гола глава — колиби Гола глава —
погледъ отъ западъ.
(Dorf Lukowo — Gegend Gola glawa — Weiler Gola glava).

отъ селото, та връщането вечерь, и другата работа свързана съ добитъка, взели да се затрудняватъ. За да се избѣгне това, за подслонъ на добитъка и на пастиря, се е налагало да се строятъ кошари. Първитѣ кошари сж били построени естествено по близкитѣ надъ селото склонове и височини, обикновено тамъ гдето сж били нивитѣ на отдѣлнитѣ семейства. По този начинъ тѣзи ниви сж могли да бждатъ и по лесно торени.

Съ увеличаване още повече на населението и новитѣ мѣста за пасене на добитъка сж започнали да се указватъ недостатъчни. Нѣкои отъ пастиритѣ полека лека се отзовавали още по-надалечъ отъ селото, намирали сж нови удобни мѣста и тамъ по сжщия начинъ сж изниквали кошари. Този процесъ е продължавалъ до тогава, докато сж били установени окончателно граничитѣ на селското землище.

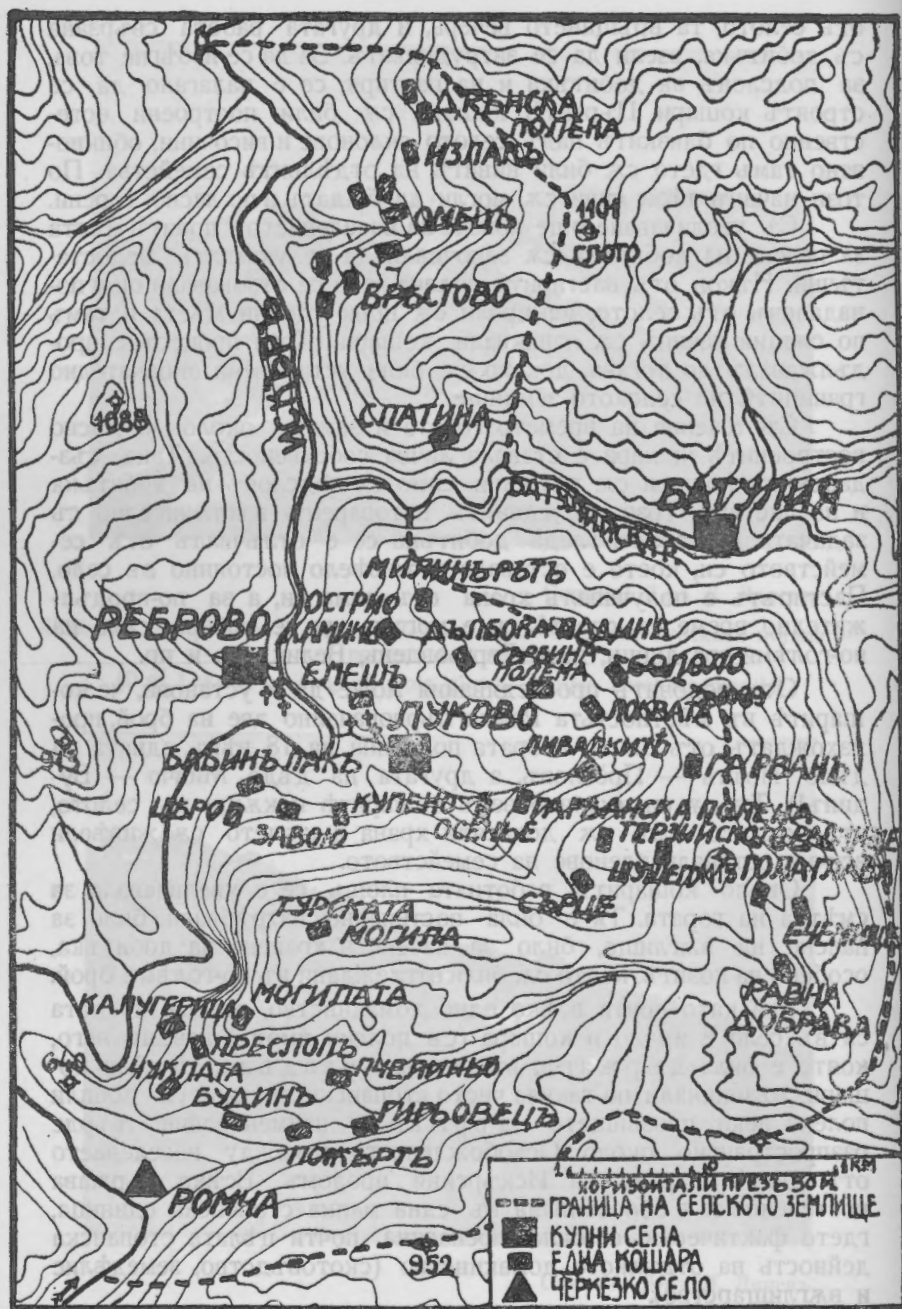
Съ течение на времето гората и земята около по-късно построенитѣ кошари е ставала лична собственостъ. Така създаденитѣ кошари сж служили само за подслонъ на добитъка и на пастиря. Този последниятъ, натоваренъ изключително съ задачата да пасе и гледа добитъка се е отлъчвалъ отъ семейството си, което е оставало и живѣло постоянно въ село. Пастирътъ е получавалъ храна отъ дома си, а за по-продължително време съ своитѣ си е могълъ да се събере само на по-голѣми празници, като Гергьовденъ, Великденъ и пр.

Отъ родовитѣ проследявания може да се установи, че кошаритѣ въ мѣстността Ромча, първоначално две на брой, произхождатъ отъ около втората половина на 18 вѣкъ, една на дѣдо Иванъ — Прѣслопъ, а другата на дѣдо Минчо — Будинъ¹⁾. Тѣ сж си имали освенъ кошаритѣ и кжщи въ селото, отъ кждето имъ сж донасяли храна и кждето сж живѣли всички останали членове на семейството.

Около кошаритѣ работната площъ се е увеличавала за смѣтка на гората. Тя е била постепенно изтрѣбвана, било за палене на вжглища, било за пасене и хранене на добитъка, особено на козитѣ, които сж били отглеждани въ по-голѣмъ брой.

Тѣй като почти всѣко едно домакинство, освенъ кжщата си въ село е имало и кошара (съ полски имотъ) извънъ него, която е била държана, въ смисълъ владѣна, то тѣзи кошари, възникнали по такива чисто стопански причини сж добили полека лека прозвището „държава“, наименование твърде разпространено около Освобождението помежду населението отъ дветѣ страни на Искърския проломъ. Всѣка държава постепенно се е обособявала въ една малка стопанска единица, гдето фактически е била пренасяна почти цѣлата стопанска дейность на отдѣлното домакинство (скотовѣдство, земедѣлие и вжглищарство).

¹⁾ Сжщото нѣщо можемъ да кажемъ и за най-старитѣ кошари въ мѣстността Сугупъ. И тѣ сж отъ втората половина на 18 вѣкъ.

Обр. 5. Село Луково преди Освобождението (1877 г.).
 (Das Dorf Lukowo vor der Befreiung Bulgariens — 1877).

Ние имахме възможността да установимъ, че малко преди Освобождението въ Луковско землище е имало 41 кошари (държави), именно въ мѣстността Ромча: Бѹдинъ, Прѣслопъ, Калугерица, Могилата, Чуклата, Пѹжъртъ, Пчѣлиньо и Гигѹвецъ; въ мѣстността Гѹла глѹва: Гѹла глѹва, Ёчемище, Рѹвна добрава, Турската могила, Сърдце, Шушѣго, Терзийското равнище, Гарванска полена, Осенѣ и Ливадкитѣ; въ мѣстността Сугѹпъ: Цѣро, Завѹю, Бабинъ лакъ и Купено; въ мѣстността Орничето; Лѹквата, Сѹполо, Сърбината полена, Дѣлбѹката падина, Елѣшъ, Острио кѹмикъ и Милинъ рѣтъ; въ мѣстността Слѹтина: Слѹтина и въ мѣстността Стрѹнѣто: Брѣстовѹ (3 кошари), Омецъ (4 кошари), Излакъ и Дрѣнска полена (2 кошари) (Срв. обр. 5).

Кошаритѣ сж носили, както се вижда само имената на мѣстноститѣ въ които сж били построявани. Имената сж следователно топонимни, а не патронимни единъ фактъ който показва, че кошаритѣ (държавитѣ) първоначално сж били строени само като помощни стопански сгради, гдето се е подслонявалъ добитѣкътъ и е живѣлъ пастира; тамъ не сж се презаселвали цѣли домакинства наведнажъ. Всички останали членове на семейството сж продѣлжавали да живѣятъ въ купното село. Следователно главниятъ домъ е оставалъ въ селото, а кошарата заедно съ полскитѣ имоти около нея е била само единъ имотъ, който се е държалъ (владѣялъ) отъ стопанина — била е една държава.

До кога държавитѣ сж продѣлжавали да служатъ само като спомагателни стопански сгради, само като кошари, а не и за живѣне на цѣлото домакинство, съ положителностъ не може да се каже. Голѣмитѣ разстояния обаче до държавитѣ и неудобствата, които произхождатъ отъ това за членоветѣ на домакинствата, като губене на време всѣки денъ за отиване и връщане, изморяване, снабдяване на пастира съ храна, помагане при неговата работа, най-последно самата психологическа необходимостъ на пастира да живѣе въ по-голѣма близостъ съ домашнитѣ си, съ течение на времето сж станали причина щото нѣкои отъ членоветѣ на домакинствата да останатъ да живѣятъ за известно време на държавата. Така се започва едно прѣскане отъ купното село. Този процесъ на прѣскане е билъ вече достатѣчно назрѣлъ нѣколко десѣтки години преди Освобождението, но той е билъ спѣванъ изкуствено отъ турската държавна власть. Било е забранено да се изоставятъ и разтурятъ кѣшитѣ въ селото¹⁾. Това последното е било правено съ цель: 1. да има кжде турцитѣ да отсѣдатъ при преминаването презъ селото, 2. по лесно да могатъ да се събиратъ данѣцитѣ и 3. да не могатъ да се укриватъ и снабдяватъ лесно съ храна

¹⁾ Пѹдобни мѣрки отъ страна на турската държавна власть сж съобщени и отъ Йорданъ Захариевъ за нѣкои села въ Кюстендилското краище въ едноименната му работа печатана въ Сборникъ. Нар. Ум. и Народопись, кн. XXXII, София 1918, стр. 212.

българскитѣ четници и бунтовници. Самитѣ тѣзи мѣрки отъ страна на турската държавна власт вече много ясно говорятъ за една тенденция у населението къмъ разпрѣскване на първоначалното купно селище още преди Освобождението.

Съ течение на времето освенъ чисто стопанскитѣ причини за прѣскане на купното село се явяватъ и демографски причини. Броятъ на членоветѣ на домакинствата се е увеличавалъ, а притѣсненото мѣсто върху което е било построено селото не е позволявало прекомѣрно увеличаване броя на сградитѣ.

Следъ като процесътъ на прѣскането е билъ вече така назрѣлъ, необходимо е било само да се премахне пречката, която е задържала прѣскането, а това е била турската държавна власт. Съ Освобождението на България тази пречка се премахва и поселищниятъ развой на селото взема своя нормаленъ ходъ.

Черкезкото село Ромча. Преди Освобождението, особено въздействие върху поселищния животъ на Луково, сж указали заселилитѣ се въ неговото замлище черкези. Тѣ сж дошли тукъ около 1863 година и сж създали свое черкезко село на дѣсно отъ вливането на потока Ромча въ Искѣра¹⁾. Това черкезко село е наброявало около 20—30 кжци. Постройкитѣ сж били малки, почти землянки, покрити съ трѣстика. Самитѣ черкези тукъ сж се занимавали съ просия и съ кражби на дрехи и на добитъкъ. Този тѣхенъ начинъ на животъ и на прехрана е принудилъ нѣкои луковчани особено онѣзи които сж били въ непосредственъ допиръ съ тѣхъ да забѣгнатъ по чифлицитѣ изъ Софийското поле и тамъ да се условятъ като ратаи. Ходили сж въ чифлицитѣ на Куманица, Требичъ и др. Така нѣкои отъ държавитѣ запустяватъ за известно време. Около Освобождението нѣкои отъ избѣгалиитѣ селяни се завърнали по старитѣ си мѣста. Знае се наприкладъ, че дѣдо Мартинъ отъ Будинъ (Ромча) при идването на черкезитѣ избѣгаль съ синоветѣ си въ Требичъ, гдето работилъ на чифлика, но около Освобождението се завърналъ отново и си построилъ на своя имотъ на Будинъ новъ домъ (вж. обр. 1).

Презъ време на Освободителната война черкезитѣ избѣгали завинаги заедно съ отстъпващата турска войска, като сж ограбили добре мѣстното население и сж му откарали добитъка. Мѣстото гдето е било тогава черкезкото село, днесъ носи името „селището“, но не сж запазени абсолютно никакви следи отъ него.

Село Луково следъ Освобождението. Ново-

¹⁾ Вж. повече за черкезитѣ у К. Иречекъ. Княжество България часть II, 1899, стр. 34. Вж. и Н. Wilhelmu. Hochbulgarien, Bd I, Kiel 1935, стр. 191 и сл.

създаденитѣ условия следъ Освобождението на България се отразяватъ твърде бързо върху поселищния развой на селото. Турската държавна властъ, която е спирала отдавна назрѣлия вече процесъ на прѣскане на купното село се премахва. Черкезитѣ си сжщо така отиватъ, изчезва тѣхното селище, а заедно съ това изчезва и онова влияние, което тѣ сж упражнявали макаръ и за кратко време върху живота на мѣстното население. Освобождението, което донася единъ новъ държавенъ порядъкъ, дава възможность щото сжществуващитѣ стопански и демографски условия, да проявятъ напълно своето въздействие върху поселищния развой на селото.

Щомъ избѣгали турцитѣ, мѣстното население почувствувало се свободно отъ всѣкакви наредби, изоставя селото и се прѣска по своитѣ държави. Купното село въ продължение на около 4—5 години следъ Освобождението запустява. Слабитѣ жилища съ сламени покриви, неизползувани и неподкрепяни отъ никого се разрушаватъ твърде бързо и отъ купното село въ скоро време не остава никаква следа. Затова пъкъ на мѣстото на старитѣ държави изниква новата поселищна форма — отдѣлнитѣ дворѣ. Името държава заедно съ прѣскането на селото изгубва своето истинско значение. Тя не е вече владение на едно домакинство, което живѣе постоянно въ селото и владѣе този или нѣколко такива имоти. Държавата става постоянното мѣстожителство на домакинството и се превръща въ селище или домъ, кждето се пренася цѣлата стопанска и животна дейность на членоветѣ на това домакинство. По всички онѣзи мѣста, кждето преди Освобождението на България е имало държави се създаватъ такива отдѣлни дворове.

Съ течение на времето обаче, чрезъ подѣлба между отдѣлнитѣ братя, отдѣлнитѣ дворѣ се превръща въ група дворове — въ колиби или махали. Всѣка колиба има своето име, а една група колиби носятъ едно общо сборно име — името на мѣстносттата въ която се намиратъ (напр. Ромча, Орничето, Странѣто и пр.).

Процесътъ на прѣскането не е прекъсналъ и до днесъ. Наблюдаватъ се случаи и презъ последнитѣ години на създаване на отдѣлни дворове чрезъ отдѣляне на нѣкои отъ синоветѣ и заселването имъ по по-отдалеченитѣ имоти. Колибитѣ следователно отъ своя страна вследствие на подѣлбата се уголѣмяватъ, единичнитѣ дворове се превръщатъ въ колиби, а продължаватъ да се създаватъ и нови единични дворове. Тенденцията обаче, е къмъ намаляване на отдѣлнитѣ дворове и замѣстването имъ съ колиби. Тѣсно преди Освобождението, чрезъ разпитване на стари люде, можахме да установимъ 41 държави, които следъ Освобождението сж се превърнали въ отдѣлни дворове. Днесъ можемъ да наброимъ само 13 отдѣлни двора, прѣснати по цѣлото селско землище. Отъ 30 домакин-

ства преди Освобождението днесъ с. Луково има 165 домакинства (1076 ж.).

Всѣкаква тенденция къмъ сгруппиранъ животъ, къмъ създаване на едно купно селище на мѣстото на старото купно село днесъ липсва. Причинитѣ затова сж най-главно стопански. Полскиятъ имотъ е събранъ около отдѣлнитѣ колиби и по-лесно се обработва. По-удобно става така сжщо отглеждането на добитѣка, по-лесно изхранването му, както и по-лесно се извършва гноенето (торенето) на нивитѣ. Отъ друга страна и гората се много по-лесно използва за хранене на добитѣка, за палене на вжглища и за горене. Стопанскитѣ причини следователно, обусловени отъ особената морфология на терена създаватъ главнитѣ предпоставки за прѣснатия животъ, който въ случая се явява най-пригоденъ.

Днешното състояние на село Луково се вижда най-добре отъ долната таблица и отъ обр. № 6. Таблицата дава възможностъ да се направи сравнение между поселищнитѣ отношения преди Освобождението и днесъ съ огледъ на отдѣлнитѣ родовладения.

ТАБЛИЦА I

Име на селището	Брой на „държавитѣ“ преди 1877 г	Брой на домакинствата презъ 1940 г.	Родове
Мѣстность Ромча			
Сѣлището (Лакитѣ)	—	3	Бързовци
Будинъ	1	3	Кандуровци
Пожъртъ (Станово камикъ)	1	1	"
Рѣката	—	2	Бързовци
Гигъовець	1	4	"
Пчелъно	1	2	Станѣвци
Ливадката	—	2	Кандуровци
Чуклата	1	2	Куртовци
Прѣслопъ	1	3	"
Могилата	1	1	Бѣжковци
Калугерица	1	5	Куртовци
Лѣкви	—	3	Кандуровци
Мѣстность Сугупъ			
Течена Лака	—	1	Бързовци
Ц'ро	1	2	Божковци
Бабинъ лакъ	1	3	Спасовци
Барата	—	1	Куртовци
Завою	1	2	"
Терзийския слогъ	—	3	Бачовци
Драганинъ трапъ	—	1	"
Купено	1	3	"

Fig. 8. Dorf Lukowo — Kolonie in der Gegend des Dorfes — nach der Karte.
Ein Teil des Dorfes Lukowo — Gegend Gola Glawa — Ansicht von Süden.

Име на селището	Брой на „държавитѣ“ преди 1877 г.	Брой на домакинствата презъ 1940 г.	Родове
Мѣстность Гѡла глава			
Турската могила	1	7	Дръндаретѣ
Ачанова прѣслопъ	—	2	Бачовци
Гѡла глава	1	6	„
Ечемище	1	2	Бързовци
Равна добрава	1	1	Ушетилци
Вишинѣ камикѣ	—	2	„
Шушего	1	1	„
Стрце	1	3	Бачовци
Терзийско равнище	1	2	Ушетилци
Гарванѣ	1	5	„
Ливадкитѣ	1	1	„
Гарванска полена	1	3	Бачовци
Осенѣ	1	1	Фѡтовци.
Мѣстность Орничето			
Сѡполо	1	3	Бачовци
Лѡквата	1	3	Пилковци
Цро	—	4	Бачовци
Попѡвъ долѣ	—	2	„
Стрбината полена	1	2	Стрбинци
Шушенъ добрава	—	2	Ушетилци
Дълбоката падина	1	2	„
Камениститѣ полени	—	1	Стрбинци
Мйлинѣ рѣтъ	1	1	Ушетилци
Полѣнитѣ (Луково)	—	2	Бачовци
Елѣшъ	1	1	Аврамовци
Лазарѣ	—	2	Джиганетѣ
Острио камикѣ	1	3	Джиганетѣ
Кѡри	—	2	„
Претварѣто	—	1	„
Джаджовитѣ воденици	—	2	„
Мѣстность Слатина			
Слатина	1	3	Рѡгльовци
Мѣстность Страньето			
Брѣстовѡ	3	6	Джиганетѣ
Омѣцѣ	4	11	Йѡвановци
Излакѣ	1	6	Сѡпковци
Дрѣнска полена	2	5	Васйловци
Бабулѣ	—	4	„

Отдѣлнитѣ моменти въ поселищно-географския развой на село Луково могатъ да се резюмиратъ така:

Луково

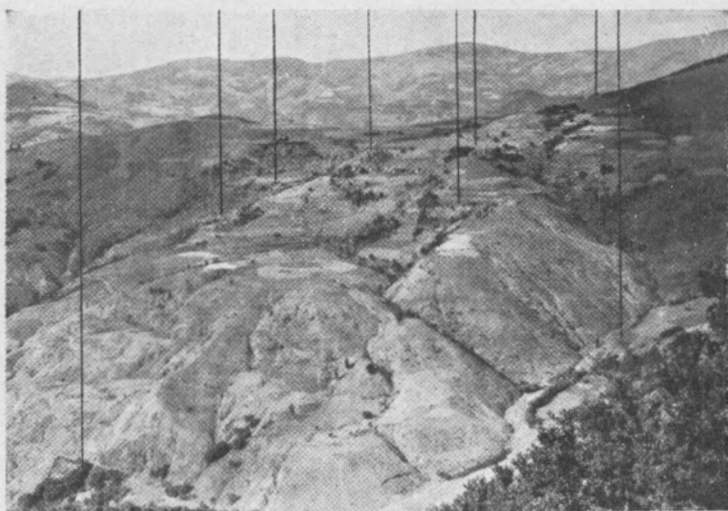
Шушена до-
брава

Сърбина по-
лена

Цѣро

Поповъ догъ
Локвата

Сополо
Ливадкитѣ

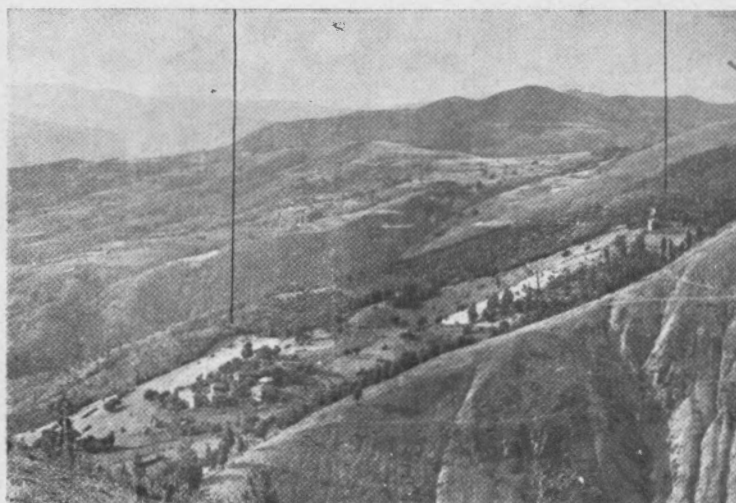
Снимка : Д-ръ Л. Диневъ

Обр. 7. Село Луково — часть отъ колибитѣ въ мѣстността Орничето — погледъ отъ югъ.

(Ein Teil des Dorfes Lukowo — Gegend Orničeto — Ansicht von Süden).

Сърце

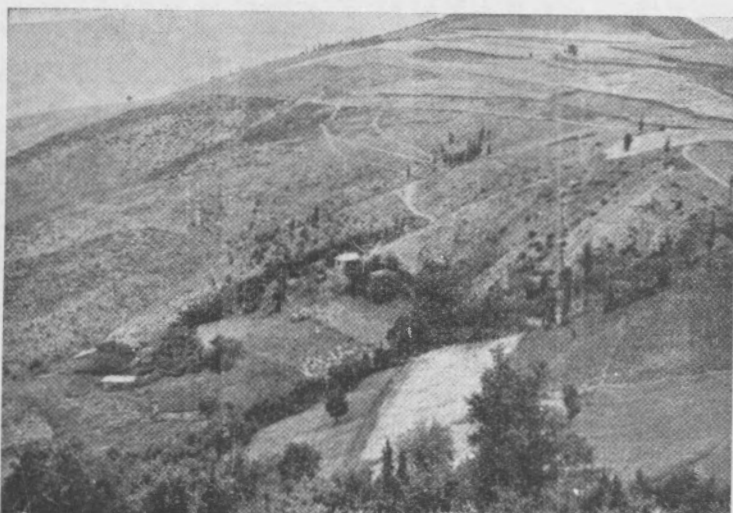
Терзийското равнище

Снимка : Д-ръ Л. Диневъ

Обр. 8. Dorf Lukowo — Колиби въ мѣстността гѡла глава — погледъ отъ югъ.
(Ein Teil des Dorfes Lukowo — Gegend Gola Glawa — Ansicht von Süden).

Изв. Бълг. Геогр. Д-во, VIII, 1940.

Снимка: Д-ръ Л. Диневъ
Обр. 9. Село Луково — мѣстность Гола глава — единичнитѣ дворове на колибитѣ Гарванъ — погледъ отъ югъ.
(Dorf Lukowo — Gegend Gola Glawa — Einzelhöfe der Wieler Garvan — Ansicht von Süden).

Снимка: Д-ръ Л. Диневъ
Обр. 10. Село Луково — мѣстность Сугупъ — колиби Купено — погледъ отъ западъ.
(Dorf Lukowo — Gegend Sugup — Weiler Kupeno — Ansicht von Süden).

Отначало село Луково съществува като напълно купно селище при вливането на Луковски потокъ въ р. Искъръ, тамъ гдето сега е новопостроеното училище. Презъ време на размирната Кърджалийска епоха въ края на 18 и началото на 19 вѣкъ, село Луково отъ първоначалното си мѣсто се премѣства понавжтре въ Луковски долъ, около 1 клм., но запазва своята купна форма чакъ до Освобождението. Още презъ 18 вѣкъ се създаватъ въ селското землище отдѣлнитѣ „държави“ (кошари съ полски имоти около тѣхъ), които до Освобождението иматъ само едно помощно стопанско значение. Идването на черкезитѣ презъ 1863 г. и създаването на черкезкото село въ мѣстността Ромча, предизвиква едно нарушаване на нормалния поселищенъ животъ. Жителитѣ отъ тази мѣстностъ забѣгватъ изъ Софийскитѣ турски чифлици и по други мѣста на селското землище, като се завръщатъ едва по време на Освобождението. Следъ Освобождението назрѣлиятъ, но умишлено спъванъ отъ турската държавна власть, процесъ на прѣскане на купното село се проявява въ своята пълна сила. Събраното село Луково, въ продължение на 4—5 години, се разтуря напълно, а държавитѣ се превръщатъ въ отдѣлни дворове, кждето се събира цѣлата животна и стопанска дейность на отдѣлното домакинство. Покъсно, чрезъ умножаване на домакинствата, отдѣлнитѣ дворове се развиватъ въ колиби. Днесъ покрай колибитѣ сж запазени и нѣколко отдѣлни дворове, а продължаватъ да се създаватъ и нови такива. Следователно, отъ купната форма на селото се преминава въ отдѣлнитѣ дворове и колиби презъ междинната форма „държава“, която не е пълненъ синонимъ на отдѣлния дворъ. Държава имаме само до момента, до когато тамъ не живѣе за постоянно домакинството. Щомъ започне то да живѣе тамъ за постоянно „държавата“ се обръща въ селище, въ домъ — въ единиченъ дворъ.

DAS SOFIOTER DORF LUKOWO

Siedlungsgeographische Entwicklung eines Dorfes im Iskerdurchbruch

(Zusammenfassung)

Nördlich von Sofia im Stara-planina, entlang des Iskerdurchbruchs an der rechten Seite des Flusses, liegt zerstreut das Dorf Lukowo, das jetzt eine Länge von 10 km. und eine Breite von 4—5 km. hat.

Die einzelnen Momente in der siedlungsgeographischen Entwicklung des Dorfes kann man so zusammenfassen:

Das Dorf Lukowo existiert als ein sehr altes Haufendorf an der Mündung des Lukowo—Baches in den Isker bis Ende des 18., Anfang des 19. Jahrhunderts. Die bekannte unruhige Kârdza-

lizeit in diesen Jahren zwingt die Bewohner einen Kilometer talaufwärts am Bache zu übersiedeln, um sich von den frechen Räubern Kârdzali und Daali zu schützen. An dieser Stelle bleibt das Dorf als Haufendorf bis zur Befreiung Bulgariens (1877).

Noch im 18. Jahrhundert beginnen die Familien aus wirtschaftlichen Gründen sich gesonderte Schafställe (Koschari) im Dorfumkreise anzuschaffen. Bald gruppiert sich um diese Koschari die ganze wirtschaftliche Tätigkeit: Schafzucht, Ackerbau und Kohlenbrennen. Trotzdem bleiben aber die einzelnen Familien im Haufendorf wohnen und nur die Schäfer leben beständig in diesen Koschari, die nur vom Volke im Iskerdurchbruch mit dem Lokalnamen „dâržava“, d. h. Staat, genannt werden.

Die Tendenz zum Zerstreungsleben existiert schon vor der Befreiung Bulgariens, aber die türkische Verwaltung verhindert die Zerstreuung absichtlich, um die Bewohner (das Raya) leichter unter Aufsicht zu haben.

Im Jahre 1863 gründen die Tscherkessen, die vom Kaukasus entflohen waren, in Romča, einem Teil der Gemeinde von Lukowo, ein neues Dorf. Die Tscherkessen mit ihren räuberischen Umtrieben zwingen alle bulgarischen Familien, die in ihrer Nähe „dâržavi“ hatten, entweder in türkische Grossgrundbesitzungen (iflici) im Sofioter Becken, oder nach den anderen Gegenden des Dorfes zu übersiedeln, wo sie bis zur Befreiung Bulgariens bleiben.

Nach dem russisch-türkischen Kriege im Jahre 1877, beginnt sich der schon vorangereifte Prozess der Zerstreuung in voller Stärke bemerkbar zu machen. Das Haufendorf Lukowo zerstreut sich in 4—5 Jahren und die Schafställe (dâržavi) verwandeln sich von Hilfwirtschaftsgebäuden in Einzelhöfe, wo sich das ganze Leben und die Tätigkeit der Bewohner konzentriert. Durch die Verteilung der einzelnen Familien gehen die Einzelhöfe in Weiler über. Heute gibt es hie und da neben den Weilern noch Einzelhöfe, von denen einige noch jetzt entstehen.

Die Ursache für dieses Zerstreungsleben der Bewohner des Dorfes Lukowo und der anderen zerstreuten Dörfer im Iskerdurchbruch ist von rein wirtschaftlicher Natur. Die einzelnen Bäche und Zuflüsse des Iskers im Durchbruch haben das Gelände sehr stark durchbrochen, wodurch die Landbesitzungen der Bewohner in den meisten Fällen ziemlich weit vom Haufendorfe entfernt liegen und die Bearbeitung derselben erschwert ist. Aus diesem Grunde hat die zerstreute Siedlungsform für die gesamte Wirtschaft und das Leben der Einwohner einen grossen Vorzug.

Dr. Ljub. Dinev